

Vélekedések a hallássérült gyermeket nevelő szülők bevonódásának lehetőségeiről integrált oktatás-nevelés során

Lukács Szandra, Magyarné Szép Hajnalka Ágnes

Eötvös Loránd Tudományegyetem BGGYK, Budapest

sandra.lukacs@gmail.com, hajnalkaagnes@freemail.hu

Napjaink változó világában az oktatás területén folyamatos fejlődésnek lehetünk tanúi, amit mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások eredményei is alátámasztanak. A modern pedagógiai paradigmák természetesen hatottak a család és a szakemberek kapcsolatára. A hagyományos feladat és szerepmegosztás a család és az intézmény között – mely szerint a gyermek nevelése a család feladata, az oktatása pedig az intézményé – mára idejét múlt (Takács, Szekeres & Perlusz, 2013). A korábbi hierarchikus, függőségi viszonyt fokozatosan a partneri kapcsolat kialakítására irányuló törekvések váltják fel (Prekop, 1997). Az újraértelmezett kapcsolatrendszerben a szülő a szolgáltatás megrendelőjeként, erőforrásként és egyben partnerként jelenik meg. Ez a változás a sajátos nevelési igényű gyermekek viszonylatában is nyomon követhető. A szülő a korábbi laikus szereplőből gyermeke szakértőjévé, „társ-terapeutájává” lépett elő, így segítve a szakemberek munkáját (Sodogé & Eckert, 2004).

A nemzetközi és hazai pedagógiai gyakorlatban egyre kiemeltebb figyelmet kap a család meghatározó szerepe, ezen belül differenciáltan jelenik meg a SNI gyermekek szüleinek bevonódása (pl.: Európai Tanács dokumentumai és célkitűzései, ENSZ (2006) - Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló dekrétum elfogadása, 2011. évi CXCV. Törvény a nemzeti köznevelésről, 15/2013.(II.26.) EMMI rendelet).

A gyermek nevelése és oktatása a család és az intézmény együttműködésén, közös felelősségvállalásán kell, hogy alapuljon. Ez a partneri viszony egyenrangúságot feltételez.

Joyce Epstein a család-iskola-közösség együttműködésének típusait vizsgálva dolgozta ki a szülői bevonódás formáit, a gyakorlatban is alkalmazható lehetőségeket, tevékenységfajtaikat (Epstein, 2001). Igaz, hogy az iskola és a család partneri viszonyát elemezte, azonban a szülői bevonódási formák az óvodai nevelésben is alkalmazhatók (Podráczy & Marton, 2012). Az általa megfogalmazott elvek, szülői bevonódási formák a gyakorlatban sok esetben sérülnek. A speciális intézményekhez kapcsolatosan már vannak erre jó kezdeményezések (pl.: Szülők iskolája, Családi tanoda), melyek elsősorban pályázati keretek között valósulnak meg.

Az integrált nevelés-oktatásban részesülő sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók létszáma évről évre növekvő tendenciát mutat (Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv, lásd 1. sz. táblázat), mely a hallássérült tanulói létszám változásában is megfigyelhető (1. számú ábra, Bodorné & Perlusz, 2012:110).

Kutatásunk a *hallássérült gyermekek szüleinek bevonódását* állítja középpontba. A populáció szükségleteit, igényeit nagyfokú heterogenitás jellemzi. Hogyan befolyásolja a hallássérült gyermekek integrált nevelése-oktatása során a gyermekek közösségbe való beilleszkedését, teljesítményének sikerességét a szülő-szakember kapcsolatának alakulása? Milyen formában és szinten valósul meg a hallássérült

gyermek szülői bevonódása a gyakorlatban? Ez még újszerű, kevésbé kutatott terület. A tanulmány egy pilot projekt első eredményeit ismerteti, mely a Tolna-Somogy-Zala megyei régióra terjed ki.¹ A kutatási kérdésekhez kapcsolódóan az alábbi *hipotéziseket* fogalmaztuk meg:

1. A hallássérült gyermeket nevelő szülők többsége nem érzi magát bevonódottnak gyermeke óvodai nevelésébe, iskolai oktatásába.
2. A hallássérült gyermeket nevelő szülők igényelnék a partneri kapcsolat kialakítását a szakemberekkel (befogadó pedagógusok, gyógypedagógusok).
3. A befogadó pedagógusok többsége hagyományos és formális módon tartja a hallássérült gyermeket nevelő szülőkkel a kapcsolatot.
4. A hallássérült gyermeket nevelő szülők jelentős hányada gyermeke integrációját sikeresnek tartja.

Az adatok gyűjtése kérdőíves formában történt. A szülői bevonódás több szemszögből történő bemutatása érdekében, a szülői kérdőíveken kívül pedagógusi kérdőív összeállítására került sor a fogadó intézmények pedagógusai és az utazó szurdopedagógusok² részére.

A teljesebb kép bemutatása érdekében a „legilletékesebbektől”, azaz maguktól a hallássérült diákoktól kértünk fogalmazásokat: „Én és az iskolám” címmel.

A kutatás célja a valódi partneri kapcsolat kialakítását gátló okok feltárása, a meglévő jó gyakorlatok bemutatása és egy gyógypedagógusi protokoll megfogalmazása.

A kutatás *újszerűségét* az jelenti, hogy a korábbi tanulmányoktól eltérően a folyamat a szülők nézőpontjából kerül elemzésre.

A kutatás *gyakorlati hasznának*, eredményének azt gondoljuk, hogy a szülő-szakember kapcsolatában, a partneri viszony kialakításában, a jó gyakorlatok meghonosodásában, terjedésében segítséget nyújtson.

1. táblázat. Az integrált oktatásban-nevelésben részesülő SNI tanulói létszám alakulása

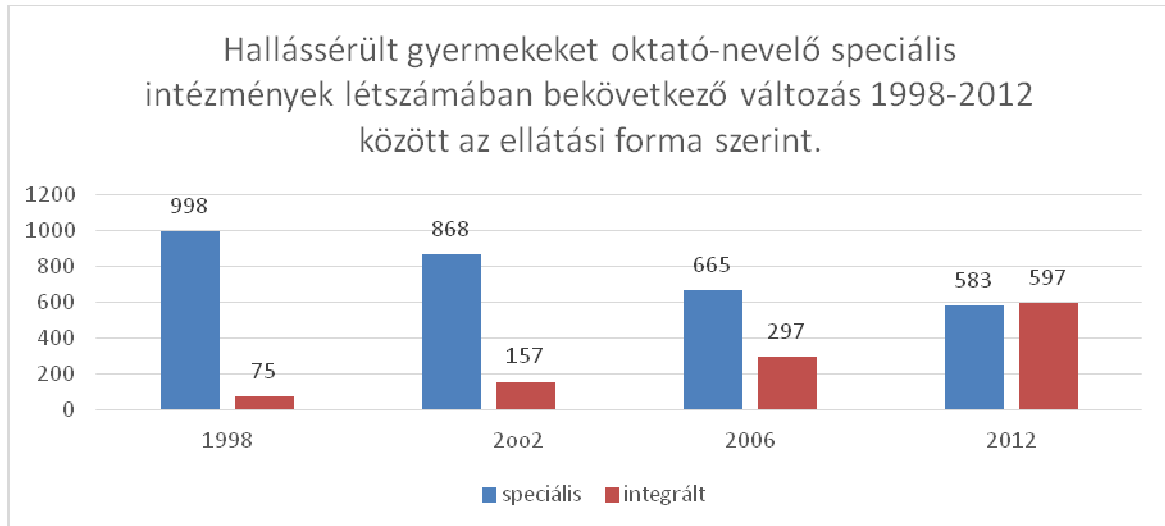
Intézmények típusai	2000/2001 tanév integrált oktatásban-nevelésben részesülő SNI tanulói létszáma	2001/2002 tanév integrált oktatásban-nevelésben részesülő SNI tanulói létszáma	2013/2014 tanév integrált oktatásban-nevelésben részesülő SNI tanulói létszáma
óvoda	2490	2888	5722
általános iskola	6722	8263	34599
szakiskola	-	619	6963
gimnázium	-	100	2075
szakközépiskola	-	389	4337

Forrás: Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv, 2013/2014.

¹ Jelen tanulmányban ismertetett kutatás Magyar né Szép Hajnalka Ágnes szakdolgozati vizsgálatát és Lukács Szandra doktori kutatásának részét képezi.

² szurdopedagógus: hallássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógus

1. ábra. Hallássérült tanulói létszám alakulása

A hallássérült gyermeket nevelő szülők bevonódási lehetőségeinek vizsgálata az integrált oktatás-nevelés során

A vizsgálati minta jellemzői

Vizsgálatunkban a dél-dunántúli régióban működő Hallod!?! Szülőklub Egyesület tagjait tömörítő szülők, illetve Tolna megye Szekszárdi tankerületében élő hallássérült gyermekeket nevelő szülők vettek részt, akiknek gyermekei integrált óvodába, vagy iskolába járnak. A hallássérült gyermekek és fiatalok fő kommunikációs csatornája az auditív-verbális út. Alapvetően a hallás révén megszerzett információkra támaszkodnak. Diagnózisukat illetően a Hallásvizsgáló Országos Rehabilitációs és Szakértői Bizottság szakvéleménye alapján mindannyian „nagyothalló” gyermekeként, fiatalokként szerepelnek a nyilvántartásban.

A kutatásba bevontuk a gyermekekkel foglalkozó integráló pedagógusokat és szurdopedagógusokat, utazó gyógypedagógusokat is. Jelen tanulmányban az ismertetésre kerülő adatok egy folyamatban lévő kutatás részeredményei. A kérdőíveket eddig 26 szülő, 9 utazó gyógypedagógus és 21 pedagógus töltötte ki. Ezen adatok bemutatását, elemzését tartalmazza összefoglalónk.

A vizsgálati módszerek

A választott kutatási témáról az átfogó kép kialakítása kvalitatív és kvantitatív módszerek alkalmazását igényli (mixed kutatás). Azonban úgy gondoltuk, hogy az első adatok nyeréséhez, „pilot kutatásunkhoz” a kérdőív módszerét választjuk, mivel ez jól alkalmazható a felderítő kutatási célokra. A kérdőíves kutatás, mint a szülői bevonódást hatékonyan vizsgáló módszer, a nemzetközi kutatásokban is megjelent. Valamint az is a kérdőív alkalmazása mellett szólt, hogy segítségével egyszerre nagyszámú egyén vizsgálható és viszonylag rövid idő alatt elvégezhető az adatgyűjtés.

A kérdőívek összeállítása során zárt illetve nyitott kérdéseket egyaránt alkalmaztunk.

A szülői bevonódás feltérképezéséhez ugyanakkor elengedhetetlennek gondoltuk a szülők megkérdezése mellett a többségi pedagógusok és a szurdopedagógusok véleményének megismerését is. Így a kérdőíveket három csoportra vonatkozóan készítettük el (Szülői kérdőív, Pedagógusi kérdőív, Szurdopedagógusi kérdőív). Fontosnak tartottuk, hogy lehetőséget adjunk az érintett hallássérült fiataloknak a véleménynyilvánításra, „Én és az iskolám” címmel fogalmazást írhattak. A kutatásban való részvétel anonim módon, önkéntes formában történt.

Kérdőívek elemzése

A szülői kérdőívet 26 fő töltötte ki. Gyermekük életkori megoszlása az alábbi:

- gyermekek kisebb hányada (3 fő) óvodás korú,
- többsége (20 fő) általános és középiskolába jár,
- míg 3 fő felsőoktatásban tanul.

Csak azoknál a kérdéseknél vettük figyelembe a felsőoktatásban tanuló gyermekek szüleinek válaszait, ahol azok relevánsak voltak (pl.: iskolaválasztás szempontja, integráció sikeressége, hogyan tudja segíteni gyermeke tanulmányait). A szülők intézményválasztási szempontjai között elsősorban az oktatási intézmény jó színvonala (46,15%), valamint az intézmény közelsége (30,77%) domináltak.

A szülők a pedagógusokkal a kapcsolatot jellemzően a hagyományos módon, szülői értekezleteken való részvétel útján tartják. A szülők döntő többsége fontosnak tartja a pedagógussal való egyéni konzultációt, mely fogadóóra keretében, vagy mobil telefonon történik.

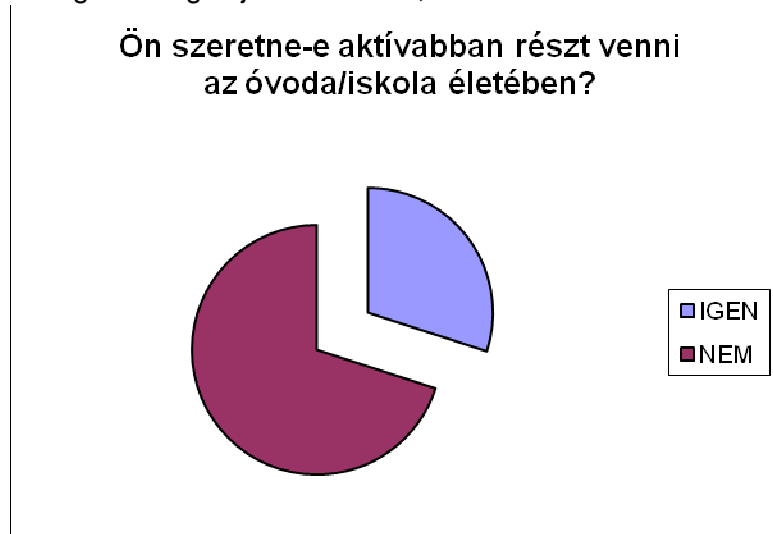
A szülők számára szervezett rendezvényeken a szülők több mint fele nem vesz részt (58,33%), de a gyermekekkel szervezett közös iskolai programokon 52 %-uk jelenik meg.

A szülők közel 40 %-a napi, személyes kapcsolatban áll gyermeke pedagógusával. Ebbe a szülői csoportba jellemzően az óvodás és kisiskolás korú gyermekek szülei tartoznak.

A szülők az intézménnyel való szorosabb együttműködés érdekében különböző tevékenységeket végeznek, vannak akik több szinten is bevonódnak. 9 fő elsősorban a fizikai munkák elvégzésében segít (pl.: festés, takarítás); 8 szülő osztályszintű munkákba vonódik be, további 7 szülő tisztséget vállal (SZMK és iskolaszék). 6 szülő (26%) nem tud ezekben a tevékenységekben részt venni.

A válaszadó szülők 30 %-a kívánná aktívabban részt venni gyermekek óvodai, iskolai életében, azonban még a szülők 70 %-a megelégszik azokkal a bevonódási formákkal és lehetőségekkel, melyeket az intézmény biztosít számára (2. sz. ábra).

2. ábra. Szülői elégedettség saját aktivitásuk, bevonódásuk mértékével kapcsolatban

A szülők 91%-nak volt arra lehetősége, hogy gyermeke hallássérülésével kapcsolatos ismereteit megossza a befogadó pedagógussal. Azonban hatékony párbeszéd, partneri viszony csak az esetek 60%-ban valósult meg. 5 szülő úgy nyilatkozott, hogy meghallgatják, de nem változik semmi. 3 szülő úgy érezte, hogy nem veszik figyelembe véleményét, gyermeke hallássérülésével kapcsolatos tudását nem ismerik el.

A szülők jelentős többsége úgy nyilatkozott, hogy bevonják őket a gyermekük fejlesztésével kapcsolatos tevékenységek tervezésébe és értékelésébe.

A szülők különböző módokon, a gyermekek életkorához igazodó módszerek alkalmazásával segítenek a tanulásban. Óvodás és kisiskolás gyermekeknél a „szókincsfejlesztés meséléssel, közös játékkal”, „közös naplórás” jelenik meg, míg a felső tagozattól kezdődően jellemzően külön tanárt fogadnak a szülők annak érdekében, hogy támogassák gyermekük iskolai előmenetelét. A házi feladat kikérdezése és a magyarázat alkalmazása majdnem minden családban megjelenik, függetlenül a gyermekek életkorától. Összesen 1 szülő nyilatkozott úgy, hogy nem tud segíteni a tanulásban. Ehhez kapcsolódóan elmondható, hogy a gyermekek tanulmányi eredményeit tekintve több mint a fele „jó”, vagy „nagyon jó” tanuló. Gyermekek integrációját a szülők 90%-a sikeresnek véli.

A hallássérült gyermekek integrált nevelésének-oktatásának kérdését nem az integráció szubjektív és objektív feltételeinek megléte oldaláról kívántuk vizsgálni, hanem a szülői bevonódás és részvétel integrációs folyamatokra gyakorolt hatása felől, elsősorban a szülők vélekedése alapján.

Éppen ezért a kérdőívek eredményeinek feldolgozásánál jelen tanulmányban is a szülők által adott válaszok kiértékelésére helyeztük a hangsúlyt. Azonban az integrált nevelés-oktatás több tényezős folyamat, mely csak akkor lehet sikeres, eredményes, ha a szereplők – család, többségi pedagógus, gyógypedagógus – teamben, partneri viszonyban működnek együtt. Ezért a szülői bevonódás mértékében és minőségében a befogadó pedagógusok és a szurdopedagógusok szerepe és felelőssége jelentős. Ezért fontosnak tartottuk néhány, a szülői bevonódás szempontjából meghatározó kérdésben, a pedagógusi és szurdopedagógusi kérdőívek összevetését, megjelenítését.

A pedagógusok a szülőkkel való kapcsolattartás során elsősorban hagyományos, személyes találkozásokon alapuló formákat részesítik előnyben (szülői értekezlet,

fogadóóra, nyílt nap). A hallássérült gyermek szüleivel való kapcsolattartási formák választásánál a pedagógusok válaszai a szülők válaszaival azonosak voltak.

A pedagógusok úgy vélik, hogy a hallássérült gyermeket nevelő szülők jelentős többsége nem igényelné az aktívabb bevonódást. Ez összecseng a szülői kérdőíven megjelent válaszokkal. A pedagógusok több mint 50%-a elismeri a szülők előzetes ismereteit, tudását a gyermek hallássérülésére vonatkozóan. Mindössze 70 %-uk kéri ki az utazó szurdopedagógus véleményét a hallássérült gyermekkel kapcsolatban. A pedagógusok harmada saját maga néz utána az ismereteknek. A szurdopedagógusok válaszaiból az derül ki, hogy a pedagógusok fele nem, vagy csak részben veszi figyelembe szakmai kompetenciájukat.

Összességében a pedagógusi, szurdopedagógusi és a szülői kérdőívek értékelése alapján elmondható, hogy a hatékony kommunikáció, a partneri kapcsolat kialakítása és a team-munka csak részben valósult meg, azonban a hallássérült gyermekek integrált nevelését-oktatását mind a szülők, mind a pedagógusok többsége sikeresnek minősítette.

Összegzés

A bemutatott eredmények egy szakdolgozati kutatást, illetve egy doktori kutatás „pilot projektjének” részét képezik. Az elemzések során nem törekedtünk ezért a teljességre. A hallássérült gyermekek integrált nevelése-oktatása körében végzett eddigi kutatások a meglévő feltételek, a fogadó pedagógusok attitűdje tükrében vizsgálódtak. Kutatásunk újszerűsége abban áll, hogy a szülői nézőpont megjelenítésére, a szülők és szakemberek közötti partneri kapcsolat alakulásának bemutatására törekszünk.

A kis mintán végzett kutatásunk eddigi eredményei azt mutatják, hogy a hallássérült gyermeket nevelő szülők többsége elégedett gyermeke óvodai, iskolai életébe való bevonódásának mértékével, nem igényel aktívabb részvételt. Ezzel az 1. számú hipotézisünk nem igazolódott be.

A 2. számú hipotézisünk megválaszolásához - A hallássérült gyermeket nevelő szülők igényelnék a partneri kapcsolat kialakítását a szakemberekkel (befogadó pedagógusok, gyógypedagógusok) – a kérdőíves módszer kevésnek bizonyult, ezért a jövőben fontosnak tartjuk az interjú (mélyinterjú, illetve fókuszcsoportos interjú) módszerének alkalmazását.

A 3. számú hipotézisünkben feltételeztük, hogy a befogadó pedagógusok többsége hagyományos és formális módon tartja a hallássérült gyermeket nevelő szülőkkel a kapcsolatot, mely igazolást nyert.

Utolsó, 4. számú állításunk is beigazolódott, mely szerint a hallássérült gyermeket nevelő szülők jelentős hányada gyermeke integrációját sikeresnek tartja. Kutatásunk kis mintán, egy adott földrajzi régióra fókuszált, ezért az ebből származó eredmények és következtetések nem általánosíthatók.

Mindezek ellenére a hazai és nemzetközi szakirodalmakban leírt szülői bevonódási formák, az Epstein által megfogalmazott bevonódási szintek, valamint a modern pedagógiai paradigmák hatásai megjelentek azokban a nevelési oktatási intézményekben, melyek részt vettek a kutatásunkban (például: a legtöbb szülő gyermeke „társ-terapeutájává vált”, a szülők hallássérült gyermekük tanulását változatos formákban támogatták pl.: szókincsfejlesztéssel, közös játékkal, meséléssel, magyarázattal és közös tanulással). A szülők és pedagógusok közötti együttműködés, a pedagógusok és a szurdopedagógusok közötti team-munka csak

részben valósult meg. További vizsgálatot igényel annak feltárása, hogy mi gátolhatja a szülők iskolai tevékenységeken való részvételét, nagyobb arányú bevonódását, illetve hogyan lehetne őket motiváltabbá tenni.

Záró gondolatok

Idézet egy 8. osztályos hallássérült gyermek fogalmazásából: „Alsóban nagyon jó tanár nénim volt. Mindenben segített. Sokszor rám nézett és abból tudta, valamit nem értek. Odajött hozzám és elmagyarázta. Ha nem tudta, hogy segítsen, megbeszélte a szurdopedagógusommal, Erzszi nénivel. Felsőben már nem segítenek annyit a tanárok. Van, akinek hiába mondja Erzszi néni, hogy kellene segítnie, nem azt csinálja. Az osztálytársaim segítőkészek. (...) Szeretek ebbe az iskolába járni. A sok tanulást azt nem szeretem.”

Irodalomjegyzék

- Bodorné, N. T., & Perlusz, A. (2012). Csökkenés és/vagy növekedés? A hallássérült gyermekeket ellátó intézményekben zajló változások nyomkövetéses vizsgálata. In Perlusz A. (szerk.), „...Aki olvassa, értse meg...” Csányi Yvonne köszöntése (pp. 106-115). Budapest: ELTE BGGYK.
- Epstein, J. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview Press; Boulder Co.
- Podráczky, J., & Marton, E. (2012). A szülők bevonódásának, aktív tételének lehetőségei az óvodai nevelésben. In Podráczky et al. (szerk.), *Hét Aranyalma. Módszertani gyűjtemény óvodapedagógusoknak* (pp. 65-85). Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő.
- Prekop (1997). Feszültségek a fogyatékos gyermekek szülei és a szakemberek között. In Kedl M. & Borbély S. (szerk.), *Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás-fejlesztés témaköréből, I. kötet: Szemléleti kérdések* (pp. 62-87). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Sodogé, A., & Eckert, A. (2004). Kooperation mit Eltern in der Sonderschule – Ergebnisse einer Befragung von Eltern und Sonderschullehrern. *Zeitschrift für Heilpädagogik*, (10), 453-461.
- Takács I., Szekeres Á., & Perlusz A. (2013). „...tehát ez egy ilyen rózsaszín felhő...”, Szülők véleménye gyermekük gyógypedagógiai ellátásáról. In Zászkaliczky P. (szerk.), *A Társadalmi és az iskolai integráció feltételrendszere és korlátai* (pp. 261-287). Budapest: ELTE.